

รักษ์วงศ์พงไพร: นาฏกรรมสร้างสรรค์จากต้นทุนทรัพยากรธรรมชาติ
และศิลปวัฒนธรรมอีสาน

RAKWONGPONGPRAI: PERFORMING ARTS CREATED FROM THE COST OF
NATURAL RESOURCES AND NORTHEAST ARTS AND CULTURE

พงศธร ยอดดำเนิน* PONGSATORN YODDUMNEAN*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยสร้างสรรค์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ในการสร้างสรรค์ผลงานทางนาฏกรรมเพื่อสร้างความตระหนักรู้การอนุรักษ์และประยุกต์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาวัฒนธรรมอีสาน ชูด้รักษ์วงศ์พงไพร ดำเนินการด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงสร้างสรรค์ทางสุนทรียะ พื้นที่ดำเนินงานคืออุทยานแห่งชาติภูผาม่าน โรงเรียนภูผาม่านและชุมชนบ้านเขินเหนือ อำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่าการสร้างสรรค์นาฏกรรมจากแรงบันดาลใจและการสำรวจรายชื่อพืชพันธุ์ธรรมชาติที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน สร้างสรรค์และนำเสนอในรูปแบบนาฏกรรมพื้นบ้านอีสานสร้างสรรค์ที่ประกอบสร้างขึ้นใหม่ตามจินตนาการจำลองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในป่า แบ่งเป็น 3 ช่วงการแสดง ได้แก่ 1. “ชมไพร” มุ่งสร้างความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับชื่อพันธุ์พืช 2. “ไซโรค” มุ่งสร้างความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติ และ 3. “ปกปัก” มุ่งสร้างจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สารหลักของการแสดงมุ่งเสนอประโยชน์ใช้สอยและการตระหนักรู้สงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ประกอบการแสดง ได้แก่ ผู้แสดงแบ่งออกตามโครงสร้างของละครและศิลปะหมอลำ ได้แก่ ตัวพระ ตัวนาง ตัวเบ็ดเตล็ด ได้แก่ นางสนม ทหาร นายพราน และฤๅษี ดนตรีและเพลงใช้ทำนองเพลงอัตลักษณ์วัฒนธรรมหมอลำจังหวัดขอนแก่นที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ เช่น ทำนองกาเต้นก้อนเดินดง ทำนองเดินขอนแก่น ทำนองชมดง และประดิษฐ์เครื่องแต่งกายที่ประยุกต์ใช้วัสดุจากธรรมชาติและผ้าอัตลักษณ์ชุมชน เผยแพร่ผลงานและประเมินผลก่อนและหลังชมการแสดง และจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ผลงานสร้างสรรค์ให้กับสถานศึกษาเพื่อใช้ประโยชน์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมของอำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น

คำสำคัญ : รักษ์วงศ์พงไพร/ นาฏกรรมสร้างสรรค์/ นาฏกรรมพื้นบ้านอีสาน/ ทรัพยากรธรรมชาติ

*อาจารย์ประจำสาขาวิชาการแสดง, คณะศิลปกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, pongyod@kku.ac.th

*Lecturer, Department of Performing Arts, Faculty of Fine and Applied Arts, Khon Kaen University, pongyod@kku.ac.th

*บทความวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่องนาฏกรรมสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติและแบบบูรณาการตามแนวพระราชดำริ ซึ่งผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เอกสารเลขที่ HE663146

Abstract

The purpose of this creative research is to produce performing art works to raise the awareness of natural resource conservation and Isan cultural wisdom in Rakwongpongprai, an Isan performing art. Qualitative research and aesthetic creative research methods were also employed. To integrate and distribute the knowledge, the present study areas are Phu Pha Man National Park, Phu Pha Man School, and Baan Sen Nuea Community in Phu Pha Man District, Khon Kaen Province. The results indicated that the inspiration for performing art creation and the list of natural plant surveys that appeared in Isan folk literature were created and presented in Isan folk drama. It was recreated based on imagination and simulated situations that occurred in the forest. Regarding its performance stages, the Isan performing arts can be divided into three performance stages. The first stage is “Chomprai” which aims at conveying the fundamental knowledge of plant species names. The second stage is “Khairok”. This stage focuses on establishing knowledge about the benefits of natural resources. The last stage is “Pokpak” which intends to raise awareness of natural resource protection. In brief, the purpose of this performance is to raise awareness of preserving natural resources and local wisdom. With regards to performance elements of Isan folk drama, there are many essential components. Firstly, according to the structure of drama and Mor Lam performing art, performers in this show involve a male character, a female character, soldiers, hunters, and hermits. Secondly, the melodies of the Mor Lam cultural identity of Khon Kaen Province which is concerned with the forest and nature are utilized as its music and songs. All of them are Isan folk melodies such as Ka Taen Korn Dern Dong melody, Dern Khon Kaen melody, and Chomdong melody. Finally, natural materials and unique fabrics that reflect the traditional identity of the community are utilized as clothing and costumes for this performance. Moreover, the Isan folk drama was performed, and it was evaluated both before and after the show. Prominently, there was an activity organized for conveying knowledge and presenting creative works to schools and communities. The activity allows locals to take advantage and promote naturally ecological tourism and the arts and culture of Phu Pha Man District, Khon Kaen Province.

Keywords: Rakwongpongprai/ Creative Performing Arts/ Isan Folk Drama/ Natural Resources

บทนำ

ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรภูมิปัญญาวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความใกล้ชิดและเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำเนินชีวิต มีทั้งประโยชน์ คุณค่า และการสร้างรายได้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติจะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการรู้จักใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด (Wise Use) และมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นระบบอย่างเหมาะสม โดยจะต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน (Sustainable Utilization) (อิสระ อินทร์ยาและเค็น เทย์เลอร์, 2558, น.61) อีกทั้งทรัพยากรภูมิปัญญาวัฒนธรรมมีทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมที่มีคุณค่าทั้งในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งอาจมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และส่งผ่านจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีการบันทึกและจดจำชื่อของทรัพยากรธรรมชาติผ่านวรรณกรรมพื้นบ้านที่เสมือนเป็นเครื่องบันทึกความทรงจำของชื่อพันธุ์พืชที่เป็นภาษาถิ่น และกำลังเลือนรางไปจากความทรงจำของคนในชุมชน การสร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าของวรรณกรรมพื้นบ้าน และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องเร่งสร้างความรับรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยเฉพาะสถานศึกษาและชุมชนในพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติโดยตรง

จากความสำคัญข้างต้น ผู้วิจัยจึงศึกษาเกี่ยวกับชื่อของพันธุ์พืชจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเพื่อนำมาสร้างสรรค์เป็นนาฏกรรมมุ่งสร้างความรับรู้ให้กับเยาวชนและชุมชน เกี่ยวกับข้อมูลเบื้องต้นของชื่อและประโยชน์ใช้สอยของพันธุ์พืช เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจในการตระหนักรู้คุณค่า คุณประโยชน์ และสงวนรักษาทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและการประยุกต์ใช้ทรัพยากรภูมิปัญญาและวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสร้างสรรค์ผลงานทางนาฏกรรมที่สร้างความตระหนักรู้การอนุรักษ์และประยุกต์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาวัฒนธรรมอีสาน

วิธีการดำเนินการวิจัย

ดำเนินการวิจัยด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ทางสุนทรียะ โดยมีขอบเขตการศึกษาเกี่ยวกับชื่อและสรรพคุณของพันธุ์ไม้ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน และการประยุกต์ใช้ต้นทุนทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชน โดยมีขอบเขตพื้นที่การวิจัย คือ อุทยานแห่งชาติภูผาม่าน โรงเรียนภูผาม่าน และชุมชนชีนเหนือ อำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น ส่วนขั้นตอนการดำเนินการวิจัยและเครื่องมือการวิจัยได้ผ่านการรับรองโดยคณะกรรมการศูนย์จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิธีการรวบรวมเอกสารวรรณกรรมพื้นบ้านในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 2 เรื่อง คือ เรื่องสินไซ (สังข์ศิลป์ชัย) จากวัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่น และศิลปินหมอลำจังหวัดขอนแก่น และเรื่องสีทนมโนราห์ ฉบับปริวรรตโดยพระอริยานุวัตร เขมจารี (ศูนย์อนุรักษ์วรรณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วัดมหาชัย จังหวัดมหาสารคาม) นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสำรวจชื่อและสรรพคุณของพันธุ์ไม้ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน

2. การจัดกิจกรรมภาคสนาม วิธีการเก็บข้อมูลเชิงลึกโดยมุ่งสัมภาษณ์กลุ่มอาสาสมัครวิจัย ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ

ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ โดยจัดกิจกรรมภาคสนามที่โรงเรียนภูผาม่าน ชุมชนจีนเหนือ และอุทยานแห่งชาติภูผาม่าน เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกและรับฟังข้อชี้แนะในการเขียนบทการแสดง องค์ประกอบการแสดงและสาระที่ปรากฏในการแสดงตามวัตถุประสงค์และต้นทุนทางวัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษา

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบข้อค้นพบในวรรณกรรมพื้นบ้านกับข้อทางวิทยาศาสตร์และประโยชน์ใช้สอย นำข้อมูลจากเอกสารและการศึกษาภาคสนามมาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ สรุปเป็นองค์ความรู้และนำไปใช้ในการกำหนดรูปแบบการแสดงนาฏกรรมพื้นบ้านอีสานสร้างสรรค์ 1 ชุดการแสดง ความยาว 35 นาที

4. การสร้างสรรค์ผลงานทางนาฏกรรม นำผลของการวิจัยมาพัฒนาเป็นการแสดงสร้างสรรค์ทางนาฏกรรม การออกแบบร่างการสร้างสรรค์นาฏกรรม (story board) จัดทำร่างการแสดงเพื่อฝึกซ้อมการแสดง และจัดทำองค์ประกอบการแสดง บทและเพลงประกอบการแสดง การฝึกซ้อมการแสดงโดยฝึกซ้อมการแสดง เริ่มตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2566 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2566

5. การประชุมผู้ทรงคุณวุฒิด้านวรรณกรรมพื้นบ้าน ด้านทรัพยากรพันธุกรรมพืชและผู้ทรงคุณวุฒิด้านนาฏกรรม เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะในการพัฒนาผลงานการแสดง จากนั้นมีการปรับปรุงแก้ไขผลงานแล้วจึงบันทึกภาพวิดีโอเพื่อเป็นต้นแบบการแสดง สำหรับนำไปเผยแพร่ต่อสถานศึกษาและนำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติด้านนาฏศิลป์สร้างสรรค์เพื่อเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้

6. การถ่ายทอดการแสดงสู่โรงเรียนและชุมชน โดยมีกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ นักเรียนชุมชนนาฏศิลป์โรงเรียนภูผาม่าน หรือเยาวชนและสมาชิกชุมชนจีนเหนือ อำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น และนักศึกษาคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มเป้าหมายในการขยายผลของการวิจัยในอนาคต คือ กลุ่มโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการสวนพฤกษศาสตร์ โรงเรียนในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น และผู้สนใจ

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยเริ่มกระบวนการดำเนินงานสร้างสรรค์ จากการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานที่ปรากฏข้อค้นพบและการศึกษาทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรภูมิปัญญา ของชุมชนบ้านจีนเหนือและอุทยานแห่งชาติภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น จากนั้นจึงนำผลการศึกษามาคำหนดแนวคิดและรูปแบบการแสดง ประกอบสร้างเป็นการแสดงเพื่อสร้างความตระหนักรู้ในการสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรภูมิปัญญา ผ่านนาฏกรรมสร้างสรรค์ชุดรักษ์วงศ์พงไพร โดยแบ่งกระบวนการวิจัยสร้างสรรค์ออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 การสร้างสรรค์ผลงานทางนาฏกรรม ส่วนที่ 2 การวัดผลประเมินผลและเผยแพร่ผลงานสร้างสรรค์ และส่วนที่ 3 การถ่ายทอดการแสดงสู่สถานศึกษา โดยมีรายละเอียดแต่ละส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 การสร้างสรรค์ผลงานทางนาฏกรรม

1.1 รูปแบบและบทการแสดง

การสร้างสรรค์นาฏกรรมชุดนี้กำหนดรูปแบบให้เป็นการแสดงนาฏกรรมพื้นบ้านอีสานสร้างสรรค์มีความยาว 35 นาที ใช้ผู้แสดงเป็นตัวละครและพ่อนรำ ได้รับแรงบันดาลใจรูปแบบการแสดงมาจากศิลปะหมอลำหรือลิเกลาวในการแสดงตามบทบาท ใช้ภาษาอีสานในการสื่อสาร มีการขับลำในการดำเนินเรื่องโดยแบ่งการแสดงออกเป็น

3 ช่วงการแสดง ได้แก่ ช่วงที่ 1 “ชมไพร” เนื้อหาพรรณนาชื่อพันธุ์พืชในวรรณกรรมพื้นบ้านและชื่อทางวิทยาศาสตร์ และการเปรียบเทียบรูปแบบการแสดงพื้นบ้านอีสาน มุ่งสร้างความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับชื่อพันธุ์พืช ช่วงที่ 2 “ไขโรค” เนื้อหาพรรณนาถึงประโยชน์การใช้สอยของพันธุ์พืช โดยยกตัวอย่างพืชสมุนไพรในการรักษาโรคเบื้องต้น เช่น ขณะชมไพรเกิดอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ จึงหาสมุนไพร เช่น ขิง ผลกระวาน มารักษาอาการ มุ่งสร้างความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติ และช่วงที่ 3 “ปกปัก” เนื้อหาพรรณนาถึงการปกปักทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน นำเสนอพิธีกรรมบวชป่าตามความเชื่อ และเป็นอีกวิถีทางในการรักษาป่าชุมชน มุ่งสร้างจิตสำนึกในการสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

บทการแสดงมีแรงบันดาลใจจากวรรณกรรมพื้นบ้านที่ปรากฏชื่อพืชพันธุ์ธรรมชาติ เช่น เรื่องสินไซ ลำเดินดง ที่ปรากฏการเรียกชื่อพันธุ์พืชในระหว่างการดำเนินเรื่อง เช่น การชมดง การเดินไพร มีการวางโครงเรื่องที่เริ่มต้นด้วยการอวดความสามารถของผู้แสดง เปิดตัวนักแสดงหลัก การเชิญชวนไปชมป่า ดำเนินเรื่องในป่า จำลองเหตุการณ์เมื่อประสบปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพระหว่างอยู่ที่ป่า เพื่อสร้างจุดวิกฤติให้กับตัวละคร และจบด้วยการคลี่คลายปัญหาด้วยผู้รู้ตำรายาสมุนไพรที่อยู่ในป่า และการจบด้วยเน้นสาระในการรักษาป่าด้วยพิธีกรรมปลูกป่า การสร้างบทการแสดงยังคำนึงถึงความถูกต้องของการใช้ประโยชน์สรรพคุณทางยาของสมุนไพรและศิลปวัฒนธรรมของชุมชน การศึกษาจากเอกสารงานวิจัยเพื่อนำมาเรียบเรียงและประพันธ์ขึ้นใหม่ เช่นงานวิจัยของปิยาภรณ์ แสนศิลาและประกษ จิตต์อำมาตย์ (2565, น. 155) ตำรายาจากคัมภีร์ ความเชื่อด้านไสยศาสตร์ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปรุงยารักษาโรค โดยที่บทแสดงและเพลงประกอบเป็นการบันทึกเสียงไว้ล่วงหน้า

1.2 นักแสดง

ผู้แสดงแบ่งบทบาทตัวละครตามโครงสร้างการแสดงละครพูดและการแสดงศิลปะหมอลำ ประกอบด้วย ตัวพระ 1 คน ตัวนาง 1 คน นางสนม 2 คน ทหาร 2 คน นายพราน 1 คน และฤๅษี 1 คนรวมจำนวน 9 คน โดยกลุ่มนักศึกษาสาขาวิชาการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

การคัดเลือกนักแสดงด้วยวิธีการเปิดรับสมัครและดำเนินการคัดเลือกด้วยวิธีการแบบทราเยอท์ (tryout) ด้วยกระบวนการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยที่ให้ผู้สมัครแสดงท่าทางพ่อนรำและละครตามโจทย์ หรือเพลงที่กำหนดให้ เพื่อให้ผู้สมัครได้แสดงความสามารถทางด้านการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้าน และการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกผ่านการแสดงเป็นหลัก คัดเลือกให้เหมาะสมกับบทบาทการแสดง และความต้องการของผู้สมัครที่ต้องการพัฒนาทักษะตามบทการแสดง อีกทั้งนักแสดงทุกคนจะต้องร่วมกิจกรรมภาคสนาม เก็บข้อมูล และวางแผนดำเนินการฝึกซ้อมอย่างมีส่วนร่วม

1.3 กระบวนท่าทางลีลาการแสดง

การสร้างสรรค์ลีลาท่าทางด้วยรูปแบบการพ่อนรำประกอบ ร่วมกับการแสดงละครตามบทของแต่ละช่วงการแสดง การออกแบบท่าทางและลีลาการแสดงจึงเป็นการผสมผสานระหว่างนาฏศิลป์และการละคร ที่มุ่งการสนทนาตามบทเจรจาและการพ่อนรำตามทำนองเพลงที่สื่อสารถึงสาระสำคัญของแต่ละช่วงการแสดง การออกแบบท่าทางลีลาการแสดงมีการใช้เทคนิคการแสดงในการเล่าเรื่องและสื่อสารเนื้อหาสาระแก่ผู้ชม กระบวนท่าทางลีลาจึงกำหนดและออกแบบตามแนวคิด (Concept) และการสื่อสารสาระที่ต้องปรากฏในเรื่อง (Content) เกี่ยวกับการอนุรักษ์และการนำเสนอสรรพคุณของพันธุ์พืช โดยใช้แนวคิดของสุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2547, น.225) ในการสร้างสรรค์การแสดงที่เริ่มจากการคิดให้มีนาฏศิลป์ การกำหนดแนวคิดหลัก การประมวลข้อมูล

การกำหนดขอบเขต การกำหนดรูปแบบ การกำหนดองค์ประกอบอื่น การออกแบบนาฏศิลป์ และแนวคิดละคร ประยุกต์ของศาสตราจารย์พรรัตน์ ดำรุง (2557, น. 2) การสร้างละครโรงเรียนที่เน้นการพัฒนาเยาวชน การสื่อสาร และพัฒนาการมีส่วนร่วมในการสร้างละคร ละครในฐานะเครื่องมือสร้างกิจกรรมเพื่อการเข้าถึงชุมชน และการประยุกต์ใช้ละครในชุมชนและโรงเรียน

ภาพที่ 1 การแสดงช่วงที่ 1 “ชมไพร”
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 2 การแสดงช่วงที่ 2 “ไขโรค”
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3 การแสดงช่วงที่ 3 “ปกปัก”
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 4 การแสดงช่วงที่ 3 “ปกปัก”
ที่มา : ผู้วิจัย

การออกแบบและสร้างสรรค์กระบวนการทางลีลาการแสดง มีการจัดวางองค์ประกอบการแสดง (Composition) ที่เป็นโครงร่างและพัฒนาองค์ประกอบการแสดงให้สอดคล้องการดำเนินเรื่อง การใช้ลีลาท่าทางที่คำนึงถึงการใช้พื้นที่ (Balance Space) และระดับของท่าทางการเคลื่อนไหว ที่เป็นระดับ (Level) ระดับ สูง กลาง ต่ำ ให้มีความสอดคล้องกับเส้น (Line) และทิศทาง (Direction) ของการเคลื่อนไหว ที่ต้องใช้ทักษะการออกแรงพลัง (Dynamic) ในการสื่อสาร ท่าทางต่าง ๆ ความไหลลื่น (Flow) ของการเคลื่อนไหวร่างกาย และที่สำคัญคือ จุดสนใจ (Focus) ของแต่ละช่วงการแสดงที่ต้องมีท่าทางลีลาที่แสดงถึงจุดเปลี่ยนสำคัญของการดำเนินเรื่อง โดยการออกแบบท่าทางลีลาการแสดงมีการให้นักแสดงได้ทำซ้ำ (Repeat) ให้เกิดความเคยชินและสามารถสื่อสารสาระที่เกิดขึ้นในการแสดง กระบวนการทางลีลาการแสดงในครั้งนี้จึงเป็นการผสมผสานระหว่างการแสดงละครและการฟ้อนรำ ที่สร้างสรรค์ขึ้นตามบทการแสดง ซึ่งบันทึกเป็นต้นแบบ ดังนี้

ภาพที่ 5 รหัสคิวอาร์โค้ดวิดีโอทัศน์ผลงานนาฏกรรมสร้างสรรค์
ชุดรักษ์วงศ์พงไพร
ที่มา : ผู้วิจัย

1.4 ดนตรีและเพลง

ดนตรีและเพลงประกอบการแสดง ผู้วิจัยใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนจีนเหนือและวัฒนธรรมไทลาว โดยมีเครื่องดนตรีหลักคือ แคน พิณ และกลอง โดยผู้วิจัยเลือกใช้ทำนองเพลงที่เป็นอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมหมอลำจังหวัดขอนแก่น เช่น ทำนองสุดสะแนน ทำนองกาเต๋นก่อนเดินดง ทำนองเดินขอนแก่น ทำนองเต๋ยโขง ทำนองลำหย่าวเป็นต้น

ช่วงละครเป็นการขับลำรูปแบบหมอลำหรือลิเกลาว โดยมีตัวอย่างของบทร้องในช่วงการแสดงที่ 1 “ชมไพร” ทำนองกาเต๋นก่อนเดินดง ที่นำเสนอถึงตัวอย่างสมุนไพรที่อยู่ในป่าและหาได้ง่าย ดังนี้

สรรพคุณพืชพรรณล้ำค่า	ได้น้อมนำมาจากด้านสู่ฟ้ง
พืชผักมีดีอียัง	เล่าให้ท่านฟังจำไว้ได้คุณพี่
กระเพราขับลมท้องอืด	ยกให้เป็นพืชยอดยาชั้นดี
บักขามป้อมหอมแดงนี่ดี	รักษาอย่างดีลดอาการแก้ไข้
กระเทียมไล่มดลเสมหะ	ไขมันลดละขับเหงื่อทันใด
บัวบกมีดินนั้นไซ้	อาการไข้ในร้อนในหายเร็วพลัน
พริกแดงช่วยพื่นฟูพอด	ให้แข็งแรงตลอดยอดยั่งยืนนาน
ผักใส่ช่วยเจริญอาหาร	มีภูมิคุ้มกันต่อต้านโรคภัย
เตยหอมย่อมมีที่เด็ด	รักษาโรคพิเศษบำรุงหัวใจ
ผักอีเลียมดีหลากหลาย	สรรพคุณมากมายบำรุงสายตา

การเรียบเรียงดนตรีและเพลงประกอบการแสดง คำนึงถึงทำนองเพลงที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ที่ปรากฏในการแสดงหมอลำ และการใช้ทำนองเพลงที่สามารถให้โรงเรียนและชุมชนนำไปประยุกต์ใช้ได้มีโอกาสต่าง ๆ โดยเนื้อหาสาระนำผลของการศึกษามาประพันธ์ตามแนวคิดและรูปแบบการแสดง โดยผ่านการตรวจทานและให้ข้อคิดเห็นก่อนบันทึกเสียงจากฉวีวรรณ พันธุ ศิลปินแห่งชาติ (หมอลำ) และวันดี พลทองสถิต ศิลปินมรดกอีสาน (หมอลำ) ผู้ประพันธ์เนื้อเพลงคือ เกรียงเดช ผลทวี และผู้เรียบเรียงทำนองเพลงคือ ภูวไนย ดิเรกศิลป์

1.5 เครื่องแต่งกาย

การประกอบสร้างเครื่องแต่งกาย ผู้วิจัยคำนึงถึงการแสดงออกตามบทบาทที่ให้ความแตกต่างของสีและวิธีการแต่งกาย ด้วยแนวคิดหลักคือประยุกต์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น การประดิษฐ์เครื่องแต่งกายที่ประยุกต์ใช้วัสดุจากธรรมชาติและผ้าอัตลักษณ์ชุมชน คือ การทอผ้าหางกระรอกหรือภาษาล้านเรียกว่า ผ้าควบหรือผ้าวา และการทอผ้าฝ้าย ซึ่งเป็นผ้าพื้นเมืองของชุมชนจีนเหนือ และเป็นผ้าประจำท้องถิ่นอำเภอภูพาน จังหวัดขอนแก่น เครื่องแต่งกายนักแสดงออกแบบจากรูปแบบการแสดงที่จำลองเหตุการณ์ในป่า ตัวละครสมมติขึ้น การออกแบบเครื่องแต่งกายจึงใช้ดอกไม้ใบไม้มาประดับตกแต่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องประดับศีรษะ ที่ใช้กระโถมที่ทำจากดอกไม้ไผ่สานเป็นรูปทรงลักษณะชฎา มงกุฎ ซึ่งกระโถมในลักษณะนี้นิยมสวมในการเล่นเพลงเซิ้งบั้งไฟของชาวไทลาวในพื้นที่อำเภอภูพาน จังหวัดขอนแก่น อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยนำมาประดิษฐ์เพิ่มเติมการรัดกรอบกระโถมด้วยใบลานฉลุสำหรับคาดศีรษะผู้แสดง ตกแต่งลูกปัดหินสี ปักขนไก่ในลักษณะปิ่นและยอดกระโถม และประดับดอกไม้ตามจินตนาการ ในส่วนของเครื่องประดับใช้ใบลานสานและพับเป็นลักษณะต่าง ๆ เช่น ดาว ดอกสี่กลีบ ดอกลำดวน นำมาร้อยเรียงเป็นสร้อยคอ สั้นวาล อุบะ เข็มขัด กำไล สวมเสื้อที่ตัดจากผ้าฝ้ายและนุ่งผ้าพื้นเมืองของชุมชน และการให้สีเสื้อผ้าที่แตกต่างกันตามบทบาทของตัวละครโดยใช้การย้อมสีธรรมชาติ ได้แก่ สีแดงจากครั่ง สีเหลืองอ่อนจากต้นขนุน สีดำจากผลมะเกลือ สีส้มอ่อนจากการผสมสีของครั่งและต้นขนุน

ภาพที่ 6 เครื่องแต่งกายของนักแสดงตัวหลัก
ตัวรอง นายพราน ฤๅษี (เรียงลำดับจากซ้ายมาขวา)
ที่มา : ผู้วิจัย

1.6 การจัดองค์ประกอบแสงและภาพการแสดง

การออกแบบแสงที่คำนึงถึงความสว่าง บรรยากาศ เน้นความสว่างเพื่อให้เห็นการแสดงออกถึงสีหน้าท่าทาง การสร้างบรรยากาศของแต่ละพื้นที่เพื่อให้เห็นความแตกต่างกันของแต่ละช่วงการแสดงทั้ง 3 ช่วง ซึ่งการจัดองค์ประกอบแสงและภาพการแสดง มีการทดลองแก้ไขปรับปรุงเพื่อกำหนดรูปแบบของแสง และภาพที่ชัดเจนมากขึ้น มีความสอดคล้องกับอารมณ์ ความรู้สึก และบรรยากาศของแต่ละช่วงการแสดง

ส่วนที่ 2 การวัดผล ประเมินผลและเผยแพร่ผลงานสร้างสรรค์

2.1 การวัดผลและประเมินผลงานการแสดง

การประเมินผลงานการแสดงจากผู้ชมและผู้เข้าร่วมปฏิบัติการแสดง และนักเรียนชุมนุมนาฏศิลป์โรงเรียนภูพาน รวมจำนวน 50 คน ซึ่งประเมินก่อนและหลังจากชมการแสดงและการรับถ่ายทอดปฏิบัติการแสดง ซึ่งเครื่องมือการวัดผลและประเมินผล ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยที่ข้อคำถามในแต่ละประเด็นเป็นมาตรฐานประมาณค่า 5 ระดับ ได้แก่ 1.00-1.50 ระดับน้อยที่สุด 1.51-2.50 ระดับน้อย 2.51-3.50 ระดับปานกลาง 3.51-4.50 ระดับมาก และ 4.51-5.00 ระดับมากที่สุด ภาพรวมของผลประเมิน ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความรูู้ ความเข้าใจและความพึงพอใจในผลงานสร้างสรรค์
ที่มา : ผู้วิจัย

ที่	หัวข้อประเมิน	x	S.D.	ร้อยละ	แปลค่า
1.	รับรู้และความเข้าใจถึงนาฏกรรมและวรรณกรรมที่มีความสัมพันธ์กันในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น และนาฏกรรมสร้างสรรค์ในแนวละครพื้นบ้านอีสานที่นำเสนอเรื่องราวจากวรรณกรรมและศิลปวัฒนธรรมอีสานที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ	4.34	0.68	86.80	มาก
2.	รับรู้และเข้าใจในคุณค่าและวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น	4.40	0.63	88.00	มาก
3.	รับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับพันธุ์พืชและประโยชน์ใช้สอยจากทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะสรรพคุณทางยาของสมุนไพร	4.32	0.71	86.40	มาก
4.	รับรู้และเข้าใจในคุณค่าทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานที่ปรากฏชื่อพันธุ์พืช	4.40	0.66	88.00	มาก
5.	รับรู้และเข้าใจในการประยุกต์ใช้ต้นทุนจากทรัพยากรภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น	4.38	0.77	87.60	มาก
6.	ประสิทธิภาพของการแสดงและองค์ประกอบการแสดง ได้แก่ บทการแสดง ดนตรี เพลง กระทบท่าร่ายการแสดง เครื่องแต่งกาย แสง สี และการตัดต่อการแสดง	4.54	0.57	90.80	มากที่สุด
7.	การแสดงสามารถเป็นสื่อที่สร้างแรงจูงใจ (soft power) ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ธรรมชาติและวัฒนธรรม	4.60	0.57	91.91	มากที่สุด
8.	การแสดงมีความเหมาะสมและมีการกระตุ้นการสงวนรักษาและเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรพืช ทรัพยากรภูมิปัญญาและวัฒนธรรม	4.52	0.57	90.40	มากที่สุด

9.	มีความสนใจและอยากร่วม หรือหาแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หรือการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางธรรมชาติและทรัพยากร ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอีสาน	4.50	0.67	90.00	มาก
10.	อยากเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมและผลักดันในการสงวนรักษา ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอีสาน และการใช้ประโยชน์อย่างถูกวิธีและมีประสิทธิภาพ	4.46	0.67	89.20	มาก
รวม		4.45	0.65	88.91	มาก

จากตารางข้างต้น พบว่า ผู้ชมและผู้เข้าร่วมปฏิบัติการแสดง มีความรู้ ความเข้าใจและความพึงพอใจในผลงาน นาฏกรรมสร้างสรรค์ ชุด รักษ์วงศ์พงไพร โดยค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.45 ส่วนเบี่ยงมาตรฐาน 0.65 และพิจารณาประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ประสิทธิภาพของการแสดงและองค์ประกอบการแสดง ได้แก่ บทการแสดง ดนตรี เพลง กระทบท่าทางการแสดง เครื่องแต่งกาย แสง สี และการตัดต่อการแสดง การแสดง สามารถเป็นสื่อที่สร้างแรงจูงใจ (soft power) ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ธรรมชาติ และวัฒนธรรม การแสดงมีความเหมาะสมและมีการกระตุ้นการสงวนรักษา และเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรพืช ทรัพยากร ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม

2.2 การเผยแพร่ผลงานสร้างสรรค์

ผู้วิจัยได้ทำการบันทึกภาพวีดิทัศน์การแสดงฉบับสมบูรณ์ เพื่อเผยแพร่ผลงานสร้างสรรค์ในเวทีระดับชาติและมีผู้ทรงคุณวุฒิประเมินผลงาน โดยเข้าร่วมการนำเสนอผลงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ระดับชาติ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ครั้งที่ 7 จัดโดยคณะศิลปนาฏดุริยางค์ร่วมกับสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศ นำเสนอในรูปแบบออนไลน์ เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2566 ณ โรงละครศิลปนาฏดุริยางค์ (ศาลายา) สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ อำเภอ พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

ส่วนที่ 3 การถ่ายทอดการแสดงสู่สถานศึกษา

ผู้วิจัยนำชุดองค์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการสร้างสรรค์และผลงานสร้างสรรค์ มาถ่ายทอดการแสดงให้นักเรียนในชุมชนนาฏศิลป์ โรงเรียนภูพาน จังหวัดขอนแก่น เพื่อนำไปจัดเป็นการแสดงตามโอกาสต่าง ๆ และสร้างความตระหนักรู้สงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น การถ่ายทอดการแสดงเริ่มตั้งแต่การฝึกพื้นฐานทางนาฏศิลป์ การฝึกการแสดง การฝึกแต่งกาย และการสะท้อนผลหลังกิจกรรมเพื่อสร้างแรงจูงใจในการประยุกต์ใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมให้กับนักเรียน ครู และผู้บริหาร ผู้วิจัยมีการกำกับติดตามและเป็นที่ปรึกษาในการจัดการแสดง ชุดนี้ทุกครั้งไป อีกทั้งในอนาคตจะมีการขยายผลให้กับโรงเรียนโครงการสวนพฤกษศาสตร์ โรงเรียนในพื้นที่ ความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยขอนแก่น

ภาพที่ 7 การถ่ายทอดองค์ความรู้ผลงานสร้างสรรค์
ให้กับนักเรียนชุมนุมนาฏศิลป์โรงเรียนภูพาน
ที่มา : ผู้วิจัย

ผลสรุปการดำเนินการวิจัย/ อภิปรายผล

การดำเนินงานวิจัยเชิงสร้างสรรค์ครั้งนี้ เริ่มต้นจากความสนใจในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานและบทขับลำที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เช่น ลำเดินดง ลำชมไพร ในศิลปะการแสดงหมอลำ หรือลิเกลาว เป็นแรงบันดาลใจและแนวคิดในการสร้างสรรค์สื่อการแสดงที่สร้างการรับรู้ให้กับเยาวชนเกี่ยวกับพันธุ์พืช ประโยชน์การใช้สอย สงวนรักษาทรัพยากรพืช ทรัพยากรภูมิปัญญา และวัฒนธรรม

ดำเนินงานด้วยวิธีการบูรณาการความรู้ระหว่างมหาวิทยาลัย โรงเรียน อุทยานแห่งชาติ และชุมชน อีกทั้งเป็นการกระตุ้นและประยุกต์ใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน และโรงเรียนได้ใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยสร้างสรรค์และพัฒนาทักษะด้านการแสดงของนักเรียนและผู้สนใจ การใช้ประโยชน์จากสื่อในรูปแบบนาฏกรรมที่หลากหลายและมีคุณค่าต่อสังคม สาระของการแสดงมุ่งนำเสนอชื่อของพันธุ์พืชที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้าน ประโยชน์ใช้สอย และการกระตุ้นอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สร้างสรรค์ในรูปแบบนาฏกรรมพื้นบ้านอีสานสร้างสรรค์ ผสมผสานศิลปะการละครและการฟ้อนรำที่ได้แนวคิดและโครงสร้างจากศิลปะหมอลำอีสาน บทการแสดงจึงจำลองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในป่า มีจุดเริ่มต้นการแสดง การดำเนินเรื่อง จุดวิกฤติ การคลี่คลายปัญหาที่นำไปสู่ทางออกที่ดี และการฟ้อนรำประกอบในแต่ละช่วงการแสดง

ด้านเพลงและดนตรีประกอบ เลือกใช้ทำนองเพลงของวัฒนธรรมหมอลำหมอแคน ทำนองเพลงที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ในศิลปะการแสดงหมอลำ และประพันธ์เนื้อเพลงหรือบทการแสดงขึ้นใหม่ ที่เกิดจากผลของการศึกษาพันธุ์พืชในวรรณกรรมและเปรียบเทียบชื่อทางวิทยาศาสตร์ ประโยชน์ใช้สอยของพันธุ์พืช สร้างสรรค์บนพื้นฐานสุนทรียศาสตร์ นักแสดงแบ่งออกตามบทบาทของการแสดง มีตัวละครหลัก ตัวเบ็ดเตล็ด องค์ประกอบการแสดงโดยเฉพาะเครื่องแต่งกาย เป็นการประดิษฐ์และประยุกต์ใช้ต้นทุนทางทรัพยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น และการใช้วัสดุจากธรรมชาติมีประกอบสร้างเป็นเครื่องแต่งกาย ในการดำเนินงานยังมีการจัดประชุมสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและเผยแพร่การแสดงในเวทีระดับชาติ เพื่อรับการประเมินคุณภาพผลงานก่อนที่จะนำไปถ่ายทอดการแสดงให้กับโรงเรียนภูพาน และการขยายผลให้กับโรงเรียนในเครือข่ายโครงการสวนพฤกษศาสตร์ โรงเรียนในพื้นที่รับผิดชอบของมหาวิทยาลัยขอนแก่น อัตลักษณ์การแสดงชุดนี้เป็นการผสมผสานศิลปะการแสดงละครและการฟ้อนรำจากวัฒนธรรมหมอลำ

ให้สอดคล้องกับบทและการประยุกต์ใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมมีสาระที่นำเสนอเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ

การดำเนินการสร้างสรรค์ มุ่งนำเสนอสาระการแสดงที่สร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะประโยชน์และสรรพคุณทางยาของสมุนไพร จากการรวบรวมรายชื่อพันธุ์พืชจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาของณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2565, น.78) การวิเคราะห์สมุนไพรที่ปรากฏในเอกสารโบราณจากการรวบรวมเอกสารโบราณที่ปริวรรตถอดแปล จำนวน 12 ฉบับ (ผูก) มีพืชวัตถุ สัตว์วัตถุ ธาตุวัตถุ น้ำกระสายยา เห็ดรา และอื่น ๆ และการศึกษาเกี่ยวกับยาสมุนไพรของกรุณา จันทุม และกัลยารัตน์ กำลังเหลือ (2560, น. 56) การรักษาที่ใช้พืชสมุนไพรธรรมชาติในท้องถิ่น เป็นวิธีการที่รักษาโรคทั่วไปที่พบในชุมชน โดยหมอพื้นบ้านที่รักษาผู้ป่วยจะเลือกใช้ส่วนต่าง ๆ ของพืชสมุนไพรตามที่ได้รับถ่ายทอดองค์ความรู้ การสอดแทรกสาระที่ให้สงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติผ่านพิธีกรรมของชุมชนที่เกี่ยวกับป่าไม้ ซึ่งสนับสนุนแนวคิดนี้จากการศึกษาของสุธีรพงษ์ ศรีวิราช, ปราบก แก้วเศษ และไพรัช ถิตย์ผาด (2562, น. 121) พิธีกรรมบวชป่าที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างพิธีกรรม ความเชื่อ เป็นวัฒนธรรมใหม่ที่ถูกสังเคราะห์ขึ้นมาจนเป็นที่ยอมรับในชุมชน และประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้เป็นอย่างดี

การสร้างสรรค์นาฏกรรมเพื่อนำเสนอสาระและความสุนทรีย์ ในรูปแบบนาฏกรรมพื้นบ้านอีสานสร้างสรรค์จากโครงสร้างการแสดงของหมอลำหรือลิเกลาว และประยุกต์การฟ้อนรำประกอบการแสดง เพื่อสร้างวิธีการนำเสนอที่หลากหลายและสร้างความสนใจและแรงจูงใจในการรับชม เพื่อสร้างความรับรู้ของสาระที่นำเสนอในผลงานสร้างสรรค์สอดคล้องกับการศึกษาของสุกัญญา สมไพบูลย์ (2564, น.147) การสร้างสรรค์งานแบบผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมควรตระหนักและให้ความสำคัญเสมอในเรื่องของการเคารพวัฒนธรรม โดยในการสร้างสรรค์งานจะพิจารณาความเหมาะสมเชิงวัฒนธรรม (culture appropriateness) และการออกแบบกระบวนการทางทางการแสดงที่มีการกำหนดท่าทางและการเดินสัดเพื่อสร้างเสริมทักษะให้กับผู้แสดง มีความสอดคล้องกับแนวคิดและวิธีการของรักษัสินี อัครศวะเมฆ (2566, น.72) เทคนิค Improvisation dance เทคนิคที่เกิดจากการเคลื่อนไหวโดยเกิดจากการรับรู้ถึงความรู้สึกที่เป็นสิ่งเร้ากระตุ้นจินตนาการของศิลปินและวิธีการ ของนริรัตน์ พินิจนสาร และอภิโชติ เกตุแก้ว (2566, p.138) การผสมผสานลีลาท่าทางด้วยแนวคิดการเคลื่อนไหวลีลาโดยใช้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างร่างกายในแบบเดินสัด (body contact improvisation) แนวคิดการเคลื่อนไหวร่างกายอย่างอิสระ (free spirit) การประดิษฐ์ท่าทางการแสดงให้สอดคล้องกับรูปแบบการแสดง

อีกทั้งการดำเนินงานสร้างสรรค์ผลงานในครั้งนี้ได้ศึกษาและประยุกต์ใช้แนวคิดจากมานุษยวิทยาวัฒนธรรมและการประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน ในการสร้างสรรค์ที่ประยุกต์ใช้นำเสนอในการแสดง สอดคล้องกับการศึกษาของเสาวณิต วิงวอน (2552, น.200.) ว่ากระบวนการแสดงเรื่องใดเรื่องหนึ่งขึ้นได้แม้ไม่เคยเห็นการแสดงเรื่องนั้นมาก่อน โดยการศึกษาจากบททั้งที่เป็นลายลักษณ์และมุขปาฐะ อันเป็นที่มาของเนื้อเรื่องที่นำมาแสดง และการนำเสนอที่ตระหนักถึงศิลปวัฒนธรรมของชุมชน สอดคล้องกับการศึกษาของบุญเลิศ สดสุขชาติ (2553, น.5) การรักษาแบบไทยโดยใช้ตัวยาจากธรรมชาติ การรักษาโรคหรืออาการเจ็บป่วยที่ใช้ได้ทั้งสองระบบ เรียกว่า “ทวิลักษณ์” (Dual Use) และประการสำคัญการดำเนินงานครั้งนี้มุ่งหวังผลในอนาคต ที่จะสร้างแรงจูงใจในการขับเคลื่อนและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศธรรมชาติ และวัฒนธรรมสอดคล้องกับแนวทางของวรินทร์ลดา สืบดี และพระครูธรรมธรรพญูเทียง ลักษณะพลวงค์ (2564, น.376) กระบวนทัศน์ใหม่ใหม่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ทุกส่วน

โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน

นาฏกรรมสร้างสรรค์ชุดนี้จะเป็นอีกสื่อการแสดง ที่สร้างความตระหนักรู้และให้ความสนใจในการสงวนรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรภูมิปัญญาและวัฒนธรรม อีกทั้งเป็นแนวทางในการสร้างสื่อ การแสดงที่ช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศธรรมชาติ และการประยุกต์ใช้ศิลปะวัฒนธรรมให้กับชุมชนในพื้นที่ อุทยานแห่งชาติภูผาม่านและพื้นที่อื่น ๆ ที่สนใจในอนาคตอันใกล้

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาถึงทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่หรือท้องถิ่นนั้น ๆ ควรมีการ ศึกษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมของชุมชนที่สามารถนำมาพัฒนา ต่อยอด ในการส่งเสริมและสร้างรายได้ให้กับชุมชนด้วย ในฐานะซอฟต์แวร์ (Soft Power) รวมทั้งพัฒนาวิธีการนำเสนอการแสดงที่หลากหลายและมีความทันสมัยกับ สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ที่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว

กิตติกรรมประกาศ

ขอพระคุณศูนย์ประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่สนับสนุน งบประมาณ ขอขอบคุณผู้ร่วมโครงการทุกท่าน นักศึกษาสาขาวิชาการแสดง มหาวิทยาลัยขอนแก่น นักเรียนโรงเรียน ภูผาม่าน ชาวบ้านเงินเหนือ อำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น และเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติภูผาม่าน ขอขอบคุณผู้ทรง คุณวุฒิทุกท่านที่ประเมินผลงาน และขอขอบคุณผู้ร่วมดำเนินงานที่เกี่ยวข้องทุกท่าน

บรรณานุกรม

- กรุณา จันทุม และ กัลยารัตน์ กำลังเหลือ. (2560). การรักษาโรคด้วยสมุนไพรและตำรายาโบราณของหมอพื้นบ้าน. *วารสารการแพทย์และวิทยาศาสตร์สุขภาพ*. 24(2) น. 48-57.
- ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์. (2565). การวิเคราะห์สมุนไพรที่ปรากฏในเอกสารโบราณ. *วารสารช่อพะยอม*. 33(2) น. 61-80.
- นริรัตน์ พินิจนสาร และอภิโชติ เกตุแก้ว. (2566). โหมหิน: มายาแห่งวิชญ. *วารสารศิลปกรรมสารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. 16(1) น. 124-140.
- บุญเลิศ สดสุขชาติ. (2553). *มานุษยวิทยาสุขภาพ*. โอ.เอส.พรี้นตึงเฮ้าส์.
- ปิยาภรณ์ แสนศิลา และปรกษ จิตต์อำมาตย์. (2565). การปริวรรตตำรายาสมุนไพรที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณอีสาน: กรณีศึกษาคัมภีร์โบราณของหมอพื้นบ้านพิมพ์ แก้ววิเศษ ผูกที่ 2. *วารสารหมอยาไทยวิจิัย*. 8(2) น. 147-159.
- พรรัตน์ ดำรุ่ง. (2557). *ละครประยุกต์ การใช้ละครเพื่อการพัฒนา*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รักษ์สินี อัครศวะเมฆ. (2566). การเคลื่อนไหวร่างกายจากเทคนิคปฏิภาณทางนาฏศิลป์. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*. 25(1) น. 72-85.
- วรินทร์ลดา สืบดี และพระครูธรรมธรรณบุญเที่ยง ลักษณะพลวงศ์. (2564). กระบวนทัศน์ใหม่ในการขับเคลื่อนเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น. *วารสารบัณฑิตแสงโสมคำ*. 6(2) น. 365-378.
- สุกัญญา สมไพบูลย์. (2564). กระบวนการสร้างสรรค์การแสดงจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างละครพื้นบ้านไทยกับละครบริทิชแพนโท. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*. 29(3) น. 129-151.
- สุธีร์พงษ์ ศรีวิราช, ปรรณ แก้วเศษและไพรัช ถิตย์ผาด. (2562). บวชป่า: การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนภาคเหนือผ่านพิธีกรรมบวชป่า. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*. 10(1) น. 121-144.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2547). *หลักการแสดงนาฏศิลป์ปริทรรศน์*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสาวณิต วิงวอน. (2552). *ละครไทยในมุมมองของนักวรรณคดี. ละคร ระคน ตัวตน มนุษย์: วรรณกรรมกับนาฏกรรมศึกษา*. Unimex International.
- อิสระ อินทร์ยา และเค็น เทย์เลอร์. (2558). ภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชาวภูไท. *วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์*. 4(2) น. 57-81.